

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARNI MUSTAQIL ISHLASHGA O'RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Amudaryo tumani
3-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Otegenova Anjimxan Kobeysinovna*

Annotatsiya: Ushbu maqola maktab yoshidagi o'quvchilarni dars jarayonida faollashtirish, ularning mustaqil ishlarini tashkil etish orqali bilim samaradorligini yanada oshirish yo'llari va o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirish yo'llari haqidagi mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: O'quvchi, o'qituvchi, oila muhiti, ijodkorlik, yosh davri, ta'limtarbiya jarayoni, mustaqil ta'lim, bilim samaradorligi, baholash, rag'bat.

Improving the methodology of teaching students to work independently in primary school

Abstract: This article discusses ways of increasing student participation at school, improving their knowledge through organizing independent work and ideas about how to maximize learners' interests.

Keywords: Pupils, teacher, family environment, creativity, age period, education, process, individual study, knowledge effectiveness, marking, stimulation.

Bugun Yangi O'zbekiston hayotining barcha sohalari chuqur islohotlar maydoniga aylangan. Bu jarayonda ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta'lim tizimidagi o'zgarishlar haqida to'liqlanib so'zlamalikning iloji yo'q. Mamlakatimizda so'nggi yillarda ta'lim tizimining barcha bosqichlarini zamonaviy talablar asosida tashkil etish bo'yicha amaliy ishlar hal qiluvchi bosqichga kirdi. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish, Prezidentimiz ta'kidlaganidek: "Farzandlarimiz maktabdan qanchalik bilimli bo'lib chiqsa, yuqori texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyot tarmoqlari shuncha tez rivojlanadi, ko'plab ijtimoiy muammolarni yechish imkoni tug'iladi. Shunday ekan, Yangi O'zbekiston ostonasi maktabdan boshlanadi desam, o'ylaymanki, butun xalqimiz bu fikrni qo'llab-quvvatlaydi". Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy qismini, albatta, oliy ta'lim tizimidagi islohotlar tashkil etadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali

kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida davlatimiz rahbarining 2019-yil 8-oktabrdagi farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi sohadagi yangi islohotlar uchun debocha vazifasini bajarib bermoqda. Bugungi davrda Yangi O'zbekiston "Inson qadri ustuvor bo'lgan jamiyat va xalqparvar davlat"² degan muhim g'oya negizida barpo etilmoqda. Davlatimiz Rahbari belgilab bergan bu ulug'vor maqsad asosida xalqimiz yangidan-yangi islohotlarning haqiqiy muallifiga aylanib bormoqda. Yurtimizda inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish yo'nalishida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Bu borada umumiy o'rta ta'lim mazmunini zamon talablari asosida qayta takomillashtirish, zamonaviy yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Yosh avlod ongiga jahon ilmu fani va madaniyati rivojiga benazir hissa qo'shgan buyuk mutafakkirlarimiz hayoti va ijodini, shuningdek, yurtimizda bunyod etilgan moddiy merosni asrab-avaylash mas'uliyatini singdirish, ularni munosib vorislar etib tarbiyalash bugungi kunda maktab ta'limining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Umumiy y'pta ta'lim maktabining eng muhim maqsadi: O'quvchilarga ularning xotirasida uzoq vaqt saqlanadigan bilimlar berishdir. O'quvchi vaqt o'tishi bilan maktabda olgan bilimlarining bir qismini unutadi. Lekin ular izsiz yo'qolmaydi. Olingan bilimlar, garchi o'quvchilar unutganda ham, aqliy kamolotda ma'lum darajada iz qoldiradi. Ko'pincha bolalar o'zlarining amaliy faoliyatlariga bog'lanmagan maktab materialini eslaridan chiqaradilar. Ba'zan o'rganish jarayonida mashq va mustaqil ishlar kam bajarilishi sababli, materiallar xotirada mustahkam saqlanmaydi. Bulardan tashqari, oldingi mashg'ulotlarda o'zlashtirilgan bilim, 1 O'zbekiston respublikasi Prezidentining "O'zbekiston respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi Farmoni 8.10.2019 y. 2 «Yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi» 31.01.2022 й ko'nikma va malakalar yanada murakkabroq materialni o'rganish uchun bir pog'ona, tayanch bo'ladi. Ilmiy bilimlarni egallash o'quvchilarning xotirasini, mantiqiy tafakkurini, ijodiy faolligi va turli ishlarni bajarishdagi mustaqilligini rivojlantiradi Har bir o'quvchining ta'lim - tarbiya jarayonidagi faoliyati o'ziga xos bo'lib biri - birini takrorlamaydi. Shunday ekan ularning salohiyatini, iqtidori jarayonidagi harakatini bir xillikda baholash bir mavqeda ko'rish albatta noo'rin. O'quvchilarning mustaqil ishlari, fikrlashi salohiyatlarida ham farq katta. O'quvchilarda mustaqil ishlash, avvalo unga tayyorlash o'qituvchi tomonidan materiallarni muammoli tarzda bayon etish kabi yo'llar bilan hosil qilinadi. Bunda quyidagi topshiriqlarni muntazam ravishda tavsiya etish mumkin: materialni darslik asosida o'rganish, namunaviy mustaqil mashqlar, yangi turdagi topshiriqlar, ijodiy

ishlarni o'rgatishni o'z ichiga oladi. Mustaqil faoliyat faollikni oshiradi, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish yaxshi samara beradi. Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida uyg'un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun avvalo, o'quvchilarni mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli qilib bajarishga ishonch hosil qilish lozim. Mustaqil ish turlarini qanday turlari bo'lishi kerak? Avvalo, ish turlari o'qituvchi tomonidan puxta o'ylangan, ta'lim maqsadiga asoslangan va surunkali bo'lishi kerak. Bunda har bir o'quvchining imkoniyati hisobga olinishi, ularning yosh xususiyati, nimalarga qiziqishi ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. O'quvchilarni aqliy rivojlantirishning sifatlaridan biri topshiriqlarni to'la eslab qolib bajarishlaridir. Bunda bajariladigan ishning maqsadini tushungan (tasavvur qilgan) holda, uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash yo'l qo'yilgan xatolarni mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e'tibor beriladi. O'quvchilarning topshiriqlarni tez, to'g'ri bajarishlari uchun qulay usullarni tanlash, uni tashkil etish uchun doimiy yetakchi savollar berib tayanch so'zlar tavsiya etish foydalidir. O'quvchilarda mustaqil ishlarni sifatli qilib bajarishda qiyinchiliklar paydo bo'lishi tabiiy. Chunki hali ularning tasavvurlari yorqin, so'z boyligi yetarli emas. Ma'lumki bola ilk bor tarbiyani oiladan oladi. Oiladagi ijtimoiy muhit uning ichki tartib intizomi ongli ravishda bola tarbiyasigatasir ko'rsatadi. Oilada bola tarbiyasi masalasi buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy merosida ham munosib o'rinni egallaydi. U o'zining qator asarlarida ta'lim-tarbiya masalalari umuminsoniy g'oya ekanligini o'rtaga surdi. Uning fikricha, jamiyatning yetukligi, uning taqdiri va kelajagi yoshlar kamoloti bilan bog'liqdir, shunga ko'ra bola tarbiyasi ota-onalar oldida turgan olijanob vazifadir, deydi. Alisher Navoiy o'zining "Olim bo'lish oson, Odam bo'lish qiyin", degan hikmatida ota-onalarning yaxshi sifatlarini ulug'laydi. Bunday sifatlarning ularda jamuljam bo'lishi bola tarbiyasida muhim rol o'ynashini ko'rsatib o'tadi. Masalan, uning xotinlar haqidagi fikrlari diqqatga sazovordir: "Yaxshi xotin, deydi Navoiy - oilaning davlati va baxti. Uning oroyishi undan, uy egasining xotirjam va osoyishtaligi undan. G'husnli bo'lsa - ko'ngil ozig'i, xushmuomala bo'lsa jon ozig'idir. Oqila bo'lsa, ro'zg'orda tartib intizom bo'ladi ... U beandisha, shallaqi bo'lsa, ko'ngil undan ozor chekadi, yomonlik axtaruvchi bo'lsa, undan ruh azoblanadi. Agar mayxo'r bo'lsa, uy obodligi yo'qoladi, aqlsiz bo'lsa, oila rasvo bo'ladi" Alisher Navoiy oiladagi ayrim illatlarni va o'zaro kelishmovchiliklarni bola tarbiyasiga salbiy ta'siri va uning buzulishiga sabab bo'luvchi asosiy omillar haqida ham yozadi. Shuningdek, yaxshi va yomon xulqlar va ularning kelib chiqish sabablarini ko'rsatib beradi. Bolada paydo bo'ladigan yomon xulqlarni oldi olinmasa, u bora-bora illatga aylanadi. Alisher Navoiy ta'kidlashicha, ota-onani hurmat qilish farzandlar "... uchun majburiyatdir. Bu ikkisiga xizmatni birdek qil, xizmaing qancha ortiq bo'lsa ham, kam deb bil."Otang oldida boshingni

fido qilib, uning boshi uchun butun jismingni sadqa qilsang arziydi” degan gaplarni ham aytib oʻtganlar. Alisher Navoiyning ilm-maʼrifat, taʼlim-tarbiya masalalaridagi fikrlarida insonparvarlik gʻoyalari bosh oʻrinda turadi. Uning fikricha, inson dunyoda hammadan yuksak, aziz va qadrlidir. Alisher Navoiyning barcha asarlari yoshlar tarbiyasi uchun muhim xazina hisoblanadi. U oʻz asarlarida har bir soʻzdan unumli va oʻrinli foydalana olgan. Har bir hikmati biz uchun ibratlidir. Alisher Navoiyning hayoti va merosi yoshlarda umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalashda bizga har tomonlama namuna boʻladi. Ulugʻ shoir oʻzining taʼlim-tarbiyaga oid fikr-mulohazalari bilan barkamol avlod tarbiyasiga katta hissa qoʻshdi, umuminsoniy fazilatlar toʻgʻrisidagi fikrlari hozirgi davrimiz uchun ham muhimdir. Har bir oʻqituvchi- pedagog faoliyat yuritar ekan, berayotgan taʼlim-tarbiyasining yanada samarali boʻlishi uchun oʻz ustida muttasil ishlashi, bilimni, mahoratini oʻstirishi, oʻquvchilar bilan boʻladigan munosabatlarni puxta oʻylab, ularning koʻngliga ozor yetkazmasdan ish olib borishi lozim. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 64-moddasida belgilanishicha - “Ota-onalar oʻz farzandlarini voyaga yetkunlaricha boqish va tarbiyalashga majburdirlar”. Ushbu qoidaga muvofiq ota-onalarning oʻz farzandlari oldidagi majburiyatlari huquqiy kafolatlangan va farzandini voyaga yetkazish, tarbiyalash otaonaning burchi ekanligi uqtirilgan. Farzand dunyoga kelganidan soʻng, uni voyaga yetkazish, moddiy taminlash, oʻqitish tarbiya berish ota-ona zimmasidagi yuksak masʼuliyatdir. Ana shunday masʼuliyatli ishlarga befarqlik, bepisandlik bilan munosabatda boʻlish kechirib boʻlmaydigan hollarga olib kelishi hammaga ayon. Bola tarbiyasi yuzasidan oila, maktab va jamoatchilikhamkorligi xozirgi kunimizning dolzarb masalaligi ham mana shundadir . Tajribalar shuni koʻrsatadiki, bolalar oʻqituvchi rahbarligida ishlaganda tez mushohada qiladilar. Bu holga oʻrganib qolmasliklari uchun koʻproq ularning oʻzlarini mustaqil fikrlashga daʼvat etish lozim. Oʻquvchilar eʼtiborini jalb etish maqsadida matndagi voqealarni eslatib: Nega? Nega shunday boʻldi? Seningcha qanday boʻlishi kerak edi? Kabi savollar berib, uning fikrini maʼqullab, yana oʻylasang topasan, juda yaxshi, juda soz! kabi ragʻbatlantiruvchi soʻzlarni ishlatish foydalidir. Oʻquvchilarni mustaqil faoliyatga oʻrgatishda quyidagilarga amal qilishi lozim: - beriladigan har bir topshiriq oʻquvchilarning imkoniyatlariga mos boʻlsin va qiziqish uygʻota olsin; - ish osondan qiyinga, soddadan murakkabga qarab yoʻnaltirilsin, oʻquvchiga tushunarli boʻlsin; - ishni bajarishda bolalarda oʻziga ishonch hissi uygʻonsin, ishga kirishishda ular oʻzlarida dadillik sezsin; - mustaqil bajariladigan topshiriqlar yakkama-yakka tarzda amalga oshirilsin (hamma oʻquvchi uchun bir xil topshiriq berish bu mustaqil faoliyat emasligini eslatamiz), albatta bunda boʻsh oʻzlashtiruvchi oʻquvchiga eʼtibor berish kerak. - topshiriqlarni doimo navbatlashtirib, turini almashtirishga alohida ahamiyat berish kerak; - topshiriqlarni hamma bir vaqtda boshlab, maʼlum vaqtda tugatishi kerakligini eslatib, boʻsh oʻzlashtiruvchi bolalarni shu talabni bajarishga koʻniktirish lozim; - ish

joyi hamisha qulay, saramjon-sarishta bo`lishi (parta ustida ortiqcha narsalar bo`lmasligi) kerak; - topshiriqlar darsning turli bosqichida bajarilishi mumkin; - darslik, didaktik materiallar bilan ishlashda uzviylik bo`lishi maqsadga muvofiqdir. Uyga beriladigan vazifalar ham mustaqil ishning bir turidir. Bolalarga, iloji boricha sinf sharoitida asosiy bilim va malakalarni singdirish, uyga vazifalar berishni me`yorlash kerak. Bolalar darsdan keyin (og`ir, mashaaqatli mehnatdan keyin) tiniqib dam olsalar, ko`proq ochiq havoda bo`lib, harakatli o`yinlar, sayr, kuzatishlar bilan vaqtlarini o`tkazib, tunda osuda uxlab, ertangi kungi darslarga yaxshi kayfiyat bilan kelsalar, darsni o`zlashtirish yaxshi bo`ladi. Shuning uchun uy vazifalari oson bo`lishi, asosan, bolalarni kuzatishlarga undashi lozim. - Darslarda yangi pedagogik, zamonaviy texnologiyalar, noan`anaviy usullardan keng qo`llash; - Ko`rgazmali, didaktik, test, tarqatma materiallaridan keng foydalanish; - O`quvchilarga do`stona munosabatda bo`lish; - O`qish sifati va samaradorligiga e`tibor berish; - O`quvchilarni erkin va mustaqil fikrlashga orgatishda turli mashqlardan foydalanish; - Nutq o`stirishga alohida e`tibor qaratish; - Yanga axborot texnologiyalardan foydalanish; - Lug`at ustuda ishlashga o`rgatish; - Xalq og`zaki ijodidan foydalanish; - “She`riyat gulshani”, “Ifodali o`qish” kabi to`garaklar tashkil etish; - Bo`sh vaqtlarda ulgurmovchi o`quvchilar bilan alohida, yakka tartibda ish olib borish; - Fanlar a`robogjiqlikka ahamiyat berish. O`quvchilar bilishini nazorat qilib borishda albatta past o`zlashtirgan o`quvchiga alohida e`tibor qaratish lozim. Boshlang`ich sinflarda o`quvchilarni o`qishning bir necha turlari yani, ongli, tez, to`g`ri va ifodali o`qishga o`rgatib boriladi. Har bir o`quvchining ta`lim - tarbiya jarayonidagi faoliyati o`ziga xos bo`lib biri - birini takrorlamaydi. Shunday ekan ularning salohiyatini, iqtidori jarayonidagi harakatini bir xillikda baholash bir mavqeda ko`rish albatta noo`rin. O`quvchilarning mustaqil ishlari, fikrlashi salohiyatlarida ham farq katta. O`quvchilarda mustaqil ishlash, avvalo unga tayyorlash o`qituvchi tomonidan materiallarni muammoli tarzda bayon etish kabi yo`llar bilan hosil qilinadi. Bunda quyidagi topshiriqlarni muntazam ravishda tavsiya etish mumkin: materialni darslik asosida o`rganish, namunaviy mustaqil mashqlar, yangi turdagi topshiriqlar, ijodiy ishlarni o`rgatishni o`z ichiga oladi. Mustaqil faoliyat faollikni oshiradi, bo`sh o`zlashtiruvchi o`quvchilarni mustaqil ishlashga o`rgatish yaxshi samara beradi. Mustaqil faoliyat insonni ziyrak va hozirjavob qiladi. Bu faoliyat kichik yoshdagi maktab o`quvchilarida uyg`un holda rivojlanishi kerak. Buning uchun avvalo, o`quvchilarni mustaqil faoliyatga ruhan tayyorlash, ularda biror ishni qila olishga va shu ishni sifatli qilib bajarishga ishonch hosil qilish lozim. Mustaqil ish turlarini qanday turlari bo`lishi kerak? Avvalo, ish turlari o`qituvchi tomonidan puxta o`ylangan, ta`lim maqsadiga asoslangan va surunkali bo`lishi kerak. Bunda har bir o`quvchining imkoniyati hisobga olinishi, ularning yosh xususiyati, nimalarga qiziqishi ham e`tibordan chetda qolmasligi kerak. O`quvchilarni aqliy rivojlantirishning sifatlaridan biri topshiriqlarni to`la eslab qolib bajarishlaridir. Bunda

bajariladigan ishning maqsadini tushungan (tasavvur qilgan) holda, uning rejasini belgilash va ish usulini tanlash yo`l qo`yilgan xatolarni mustaqil topa olish va uni tuzata bilishlariga alohida e`tibor beriladi. Xulosa qilib aytganda darslarda o`qituvchi o`z bilimi, ko`nikma va malakalarini mashg`ulotlar vositasida o`quvchilarga yetkazadi, o`quvchilar esa uni o`zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo`ladi. O`quvchilar mustaqil ishlash jarayonida o`zlashtirishning turli ko`rinishlaridan foydalanishadi, ya'ni o`zlashtirilayotgan ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda amaliyotga tatbiq etishda o`ziga xos tafovutlarga tayanadi. Shu tariqa o`zlashtirish natijalari ortib boradi, olingan bilimlar mustahkamlanadi. Ta'lim jarayonida o`qituvchi va o`quvchilarning dars paytidagi hamkorligi, o`quvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta'lim va tarbiya masalalari hal etiladi. Ta'limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta'lim-tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo`lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta'limning maqsadi imkoniyatlaridan to`g`ri, aniq, o`rinli foydalanish ko`nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g`oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish, shaxsni ma'naviy boyitishdan iboratligi ta'kidlangan. Ta'limiy maqsad asosida o`quvchilarda mustaqil fikrlash, og`zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma'naviy, g`oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi. Til o`rganish jarayonida xalqning madaniy-axloqiy qadriyatlariga yaqinlashtirish imkoni paydo bo`ladi. Ulug` donishmandlardan biri «...kelajak tashvishi bilan yashasang, farzandlaringga yaxshi bilim ber, o`qit», degan ekan. Yurtimizda ta'lim-tarbiya tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar haqiqiy ma'noda bir-ikki yillik yoki qisqa davrda samaraga erishishga qaratilgan ish emas, balki chin ma'noda bir necha yuz yillarga tatiydigan o`zgarish bo`ldi, desak xato bo`lmaydi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev shuni takidlab o`tganlarki “Bizning asosiy maqsadimiz - yoshlarning sifatli ta'lim olish imkoniyatiga ega bo`lishiga erishish, ularning o`z qobiliyati va iste`dodini ro`yobga chiqarish uchun barcha zarur sharoitlarni yaratib berishdan iborat.” Shunday ekan biz pedagoglar qo`limizdan kelguncha o`quvchilarni bilim darajalarini oshirish va rivojlantirishimiz lozimdir

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dilova N.G. (2021). Formative assessment of students'knowledge—as a means of improving the quality of education. Scientific reports of Bukhara State University. 3:5, pp. 144-155.
2. Дилова Н.Г. (2019). Влияние технологии сотрудничества на успеваемость учащихся начальных классов. International scientific review of the problems and prospects of modern science and education. С. 63-64.

3. Дилова Н.Ф. (2018). Буюк аждодларимизнинг таълимотларида мужассамлашган ўқитувчи билан ўқувчилар ҳамкорлигининг педагогик хусусиятлари. *Замонавий таълим*. №3, 63-68 б.
4. Дилова Н.Г. (2018). Важность совместного обучения в повышении эффективности начального образования. *International scientific review of the problems and prospects of modern science and education*. С. 90-91.
5. Дилова Н.Г. (2012). Возможности организации учебного процесса на основе педагогического сотрудничества. *Молодой ученый*. Т. 46, № 11, С. 409- 411.
6. Дилова Н.Г. (2013). Требования к учителю по организации сотрудничества учащихся начальных классов в учебном процессе. *Актуальные проблемы современной науки*. № 4 (72). С. 55-57.
7. Dilova N.G., Saidova M.J. (2020). Formative assessment of students' knowledge as an innovative approach to education. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2:12, P. 190-196.
8. Dilova N.G., Saidova M.J. (2021). Innovative approach to education is a factor for developing new knowledge, competence and personal qualities. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*. 1:10, P. 148-153.
9. Расулова З.Д. (2021). Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации учебных процессов. *Academy*. № 3 (66), С. 27-30.
10. Dilova N.G. (2017). Opportunities of Pupils' Complex Development on the Bases of Modernization the Content of Primary Education. *Eastern European Scientific Journal*. No. 1, pp. 1-4.